

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪੋਥੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜੋੜੀ ਗਈ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਤਰਤੀਵ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦੀ ਥਾਂ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜੋੜ ਕੇ ੩੦ ਦੀ ਥਾਂ ੩੧ ਰਾਗ ਹੋ ਗਏ। ੨੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੦੮ ਨੂੰ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਇਲਾਹੀ ਸਬਦ ਨੂੰ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟਲ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਅਮਲ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਅਨਿਖਣਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਨੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਮਨਾਬਾਦ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਉਥੇ, ਇਕ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ।

ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ ਮੁਤਾਬਕ, “ਜਿਸ ਥਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਸ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਰਣ ਪਏ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ, ਲੰਗਰ, ਵਿਦਯਾ, ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮਰਯਾਦਾ ਮੁਤਾਬਕ ਪਰਬੰਧ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਲਈ ਪੂਰਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।”

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਇਕ ਐਸੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਭ ਸਿਖ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਸਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦੇ ਰਹੇ।

ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵਾਲੇ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਧਰਮ-ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਖੇੜਵੇਂ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਹ ਹਨ -

(੧) ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸਿਰਫ ਪੂਰਬ ਵਲ ਹੈਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਿਰਫ ਪਛਮ ਵਲ, ਪਰ ਸਿਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣੇ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਜਾਂ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਸਭ ਲਈ ਖੁਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਖੀ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਸਭ ਵਰਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੈ।

(੨) ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਨਿਜੀ ਪੁਜਾ ਲਈ ਹਨ ਪਰ ਸਿਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਂਝੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਹਨ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਤਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਿਖੀ ਇਕ ਸੰਗਤੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਬੁਤ ਪੂਜਾ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਬਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਸਿਖ-ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਥਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਥਾ ਨਾਲ ਵਹਿਮ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਸੋਮੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਪਿਆਰ, ਜਜ਼ਬੇ, ਅਤੇ ਖਿਆਲ (ਸੋਚ) ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ, ਜਜ਼ਬਾ ਅਤੇ ਸੋਚ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਖਿਆਲ ਸਾਨੂੰ ਸਬਦ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ। ਸਿਖ ਨਿਰਾ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਿਖ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇਕਠੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ ਸਿਖ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਸਿਖ ਹਨ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸਿਖ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਖਿਆਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ (ਸੰਗਤ) ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।